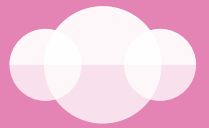
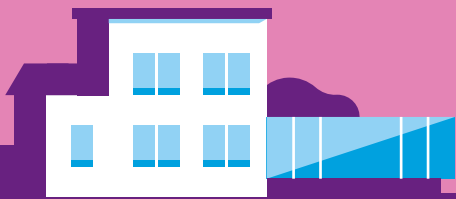

4 (Voortgezet) speciaal onderwijs

4.1	De leerling	114
4.2	Sturing op kwaliteit	126
4.3	Passend onderwijs	130
	Literatuur	132

(Voortgezet) speciaal onderwijs

Kengetallen

Speciaal onderwijs

Aantal leerlingen

30.868

Aantal scholen

307

Oordelen so

Waardering goed

18

Onvoldoende/zwak

2

Zeer zwak

1

Voortgezet speciaal onderwijs

Aantal leerlingen

37.566

Aantal scholen

338

Oordelen vso

Waardering goed

11

Onvoldoende/zwak

8

Zeer zwak

3

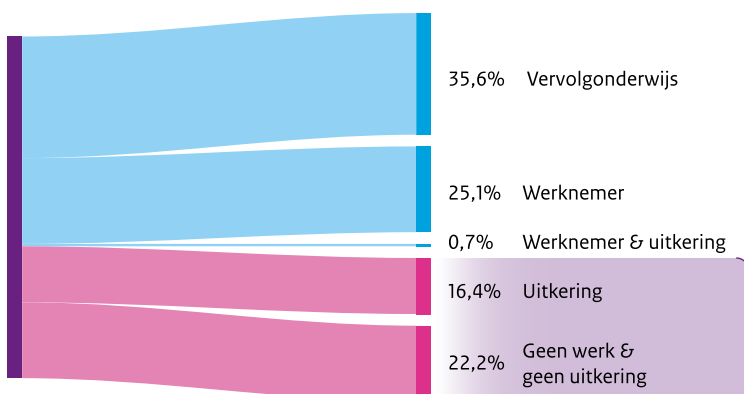

20 Excellente scholen in 2020

Aantal besturen

80

Geringe baankansen na uitstroom vso profiel arbeid

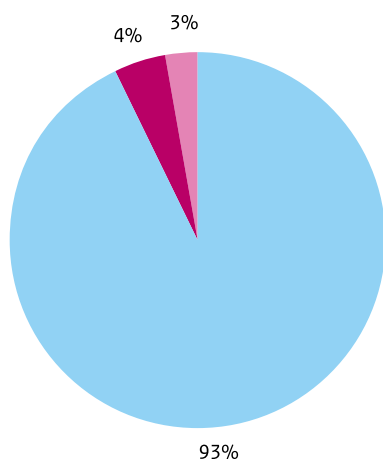
Het lukt schoolverlaters uit het arbeidsmarktgerichte profiel van het voortgezet speciaal onderwijs vaak niet om snel een baan te vinden. Een groot deel van hen volgt eerst nog een vervolgopleiding om met meer kennis en vaardigheden aan het werk te gaan.

Overgang van so naar regulier relatief succesvol

Een groot deel van de leerlingen die vanuit het speciaal onderwijs naar het regulier onderwijs doorstromen, weten zich daar succesvol te handhaven. Helaas zijn er ook leerlingen bij wie de overgang niet gelukt is. Zij staan enkele jaren later opnieuw in het (voortgezet) speciaal onderwijs ingeschreven.

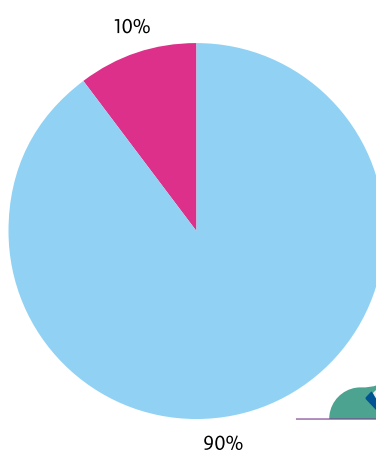
Bestending na 2 jaar van so uitstromers naar regulier basisonderwijs in 2015/2016

- Bestendig
- Terug naar so, of naar vso
- Naar sbo

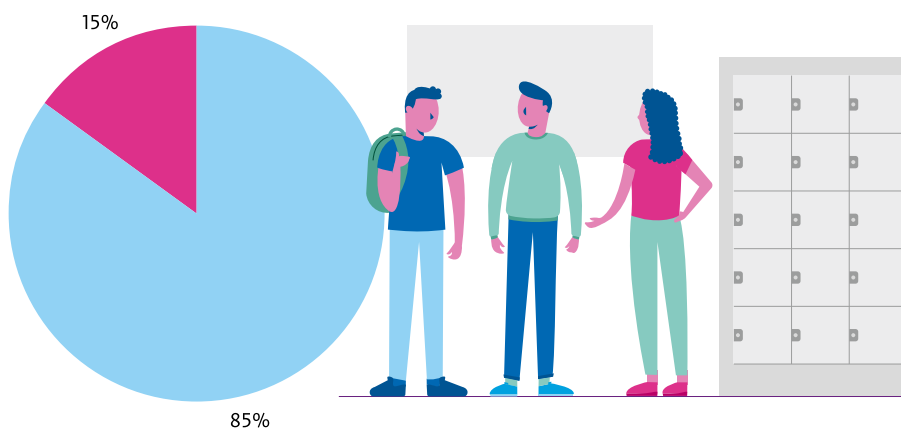
Bestending na 2 jaar van so uitstromers naar speciaal basisonderwijs in 2015/2016

- Bestendig
- Terug naar so, of naar vso

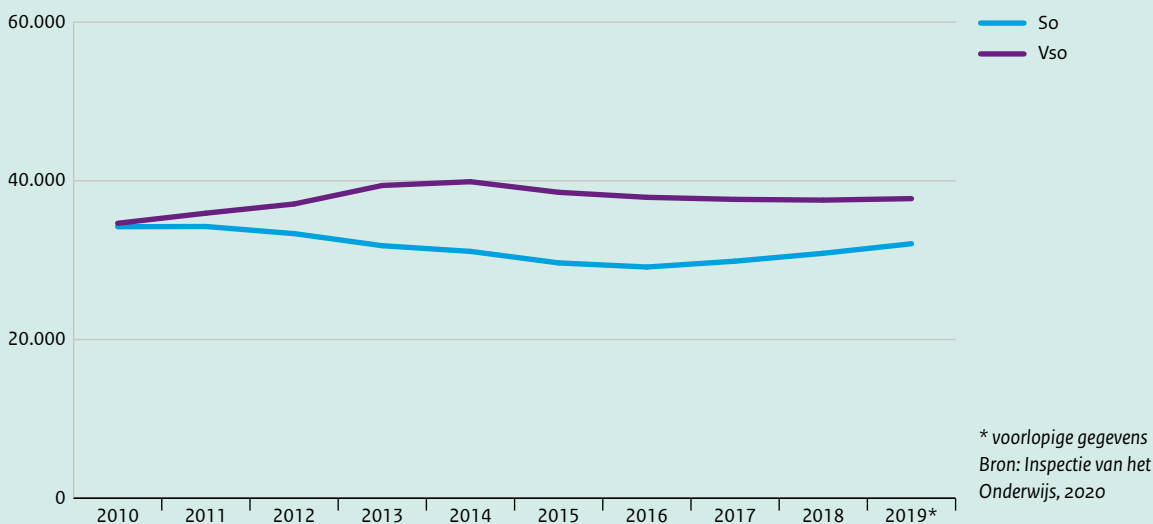
Bestending na 2 jaar van so uitstromers naar regulier voortgezet onderwijs in 2015/2016

- Bestendig
- Naar vso

Kengetallen (voortgezet) speciaal onderwijs

Aantal leerlingen

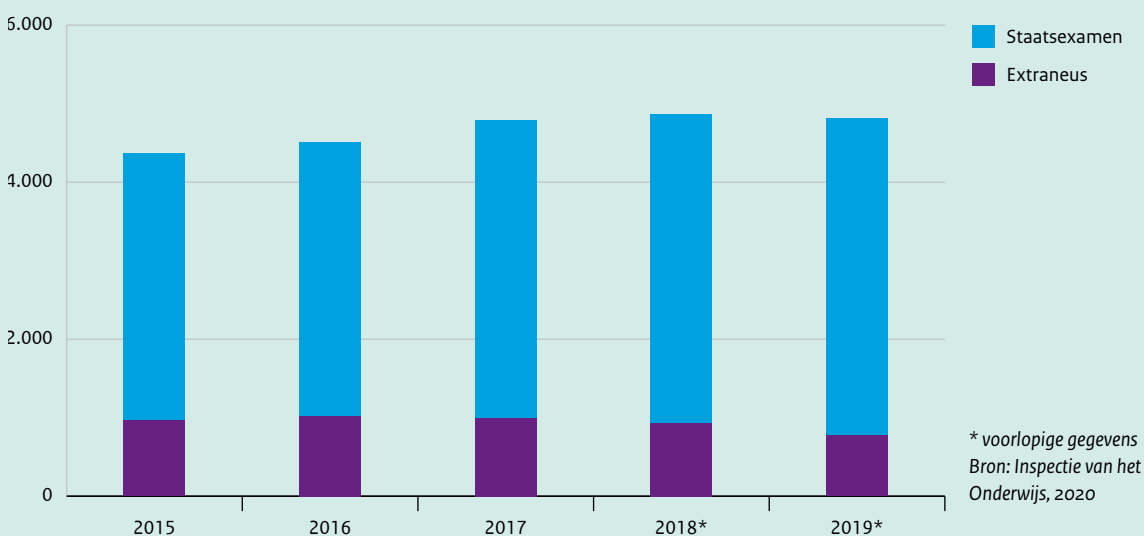
Deelnamepercentages speciaal en regulier onderwijs

	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020*
Bao	95,5	95,5	95,7	95,8	95,7	95,5	95,4
Sbo	2,5	2,4	2,3	2,3	2,3	2,4	2,4
So	2,1	2,0	2,0	2,0	2,0	2,1	2,2
Totaal	100	100	100	100	100	100	100
Vo	93,3	93,3	93,4	93,5	93,5	93,4	93,3
Pro	2,8	2,8	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9
Vso	3,9	3,9	3,7	3,6	3,7	3,7	3,8
Totaal		100	100	100	100	100	100

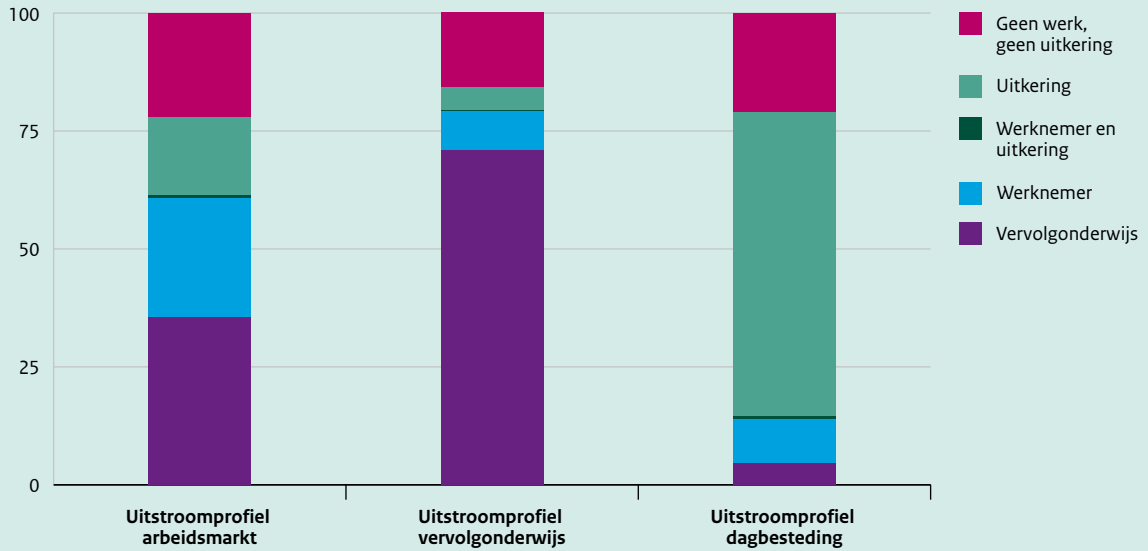
*voorlopige cijfers

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

Aantal examenkandidaten

Vervolg na uitstroom

Bron: CBS, 2019

Oordelen kwaliteitszorg en ambitie bestuursniveau

	Onvoldoende	Voldoende	Goed	Totaal
Kwaliteitszorg	18	15	2	35
Kwaliteitscultuur	1	26	6	33
Verantwoording en dialoog	10	27	0	37

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

Percentage onvoldoende en zeer zwakke scholen

	Sept. 2018	Jan. 2019	Sept. 2019	Jan. 2020
Overig	97,8	98,0	97,8	97,8
Onvoldoende/Zwak	1,7	1,6	1,7	1,6
Zeer zwak	0,5	0,5	0,5	0,6

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

Samenvatting

Verdere groei van speciaal en voortgezet speciaal onderwijs

• Het aantal leerlingen in het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs is in 2019 opnieuw gestegen, met bijna 1.400 leerlingen. Na de invoering van de Wet passend onderwijs daalde de instroom van het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs. Vanaf 2016 is de instroom in het speciaal onderwijs weer toegenomen. In 2019 neemt de instroom wel veel minder toe dan in de voorgaande jaren. Intussen is ook de instroom in het voortgezet speciaal onderwijs licht gestegen. Naast de toename van de instroom is vooral de uitstroom van leerlingen uit het speciaal onderwijs de afgelopen jaren gedaald. Dit leidt tot een toename van het totaal aantal leerlingen in het speciaal onderwijs. De afname van de uitstroom heeft verschillende oorzaken. Voor een deel is dit het effect van de daling van de instroom in eerdere jaren. Mogelijk hangt het ook samen met de signalen van besturen en scholen dat er meer leerlingen binnenkomen met zwaardere problematiek, die soms na vele schoolwisselingen gebaat zijn bij een langer traject in het (v)so. Ook de toename van leerlingen met ontheffing van de onderwijstijd kan vertragend werken op het (v)so-traject, omdat er meer tijd nodig is om weer volledig in te groeien. Kijken we naar de deelnamepercentages van het (voortgezet) speciaal onderwijs dan zijn die in de afgelopen jaren nagenoeg gelijk gebleven. Meer onderzoek is nodig om alle cijfers te duiden en conclusies te trekken.

Kwaliteitszorg speciaal onderwijsbesturen vaak onvoldoende

• Bij veel besturen van scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs is de kwaliteitszorg in ontwikkeling. Vaak is er nog onvoldoende sprake van een samenhangend cyclisch proces, met instrumenten en procedures om de belangrijkste kwaliteitsaspecten goed in beeld te brengen. Besturen die al wel in staat zijn relevante kwaliteitsdata te verzamelen, hebben vaak nog geen passende manier om deze data goed te kunnen duiden en er oordelen aan te kunnen verbinden. Die oordelen zijn nodig om doeltreffend op behoud of verbetering van de kwaliteit op de scholen te kunnen sturen en om zich over onderwijskwaliteit te kunnen verantwoorden. Kenmerkend voor besturen met (v)so-scholen die een onvoldoende voor kwaliteitszorg krijgen, is vooral het gebrek aan zicht op de onderwijsresultaten van de leerlingen. Anders dan bij de andere

sectoren van het funderend onderwijs, zijn er voor de besturen in het speciaal onderwijs geen landelijke inspectienormen voor eindresultaten van schoolverlaters. De besturen en scholen moeten zelf normen formuleren die passen bij de eindniveaus die de schoolverlaters van hun scholen naar verwachting kunnen bereiken. Veel speciaal onderwijsbesturen slagen er onvoldoende in om reële en tegelijkertijd ambitieuze resultaatsverwachtingen vast te stellen. Daardoor hebben deze besturen geen maatstaf om te beoordelen of de scholen de onderwijsresultaten behaald hebben die in overeenstemming zijn met een gestelde norm. Het wordt zo onvoldoende duidelijk of er noodzaak bestaat om op verbetering van de onderwijsresultaten te sturen.

Samen bijdragen aan een betere arbeidsparticipatie

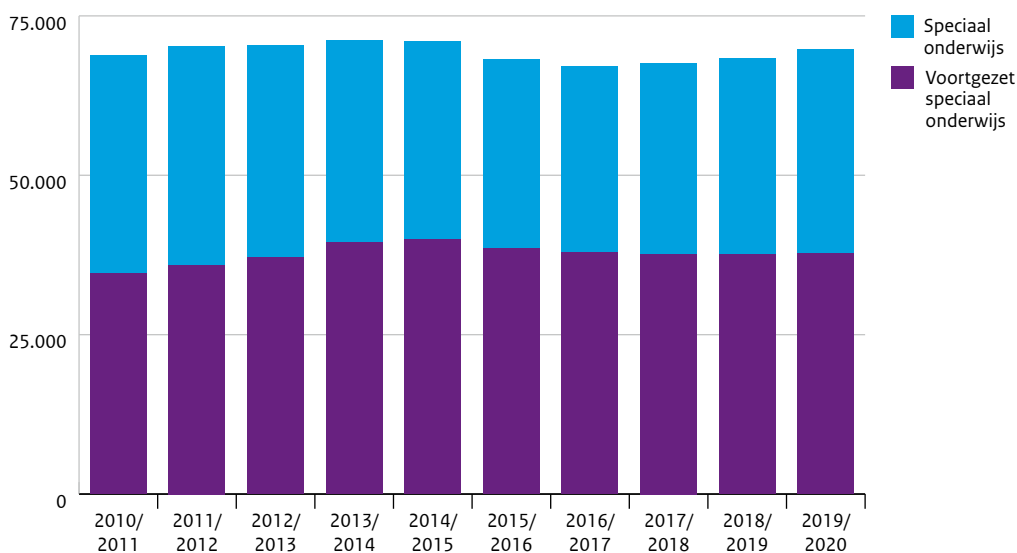
• Een groot deel van de voortgezet speciaal onderwijsleerlingen begint direct na schoolverlaten, of enige tijd later aan een vervolgopleiding. Dit zijn vooral de leerlingen met een diploma uit het profiel vervolgonderwijs, maar ook leerlingen uit het arbeidsmarktgerichte profiel en enkele leerlingen uit het profiel dagbesteding blijven onderwijs volgen. Verder leren kan hun arbeidsperspectief verbeteren. Direct na uitstroom uit het voortgezet speciaal onderwijs zijn de baankansen voor leerlingen uit het arbeidsmarktgerichte profiel zeer beperkt. Bij vrijwel alle voortgezet speciaal onderwijs scholen voldoen de praktijkvorming en stagetrajecten aan de basiskwaliteit. Maar de uitstroom naar werk verloopt beter wanneer de arbeidsvoorbereiding van de school ook gepaard gaat met een intensieve samenwerking met reguliere praktijkscholen, werkgevers en de gemeente. Op verschillende plekken in het land zijn goede initiatieven op gang gekomen om zo'n samenwerking te realiseren. Deze succesvolle voorbeelden verdienen navolging. Voor een duurzame participatie moeten de jongeren met een beperking bovendien op een blijvende zorg en begeleiding van werkgevers en overheden kunnen rekenen.

4.1 De leerling

Leerlingenpopulatie

Groei in speciaal en voortgezet speciaal onderwijs • De eerste jaren na de invoering van de Wet passend onderwijs in 2014 daalde het leerlingenaantal, in zowel het speciaal als in het voortgezet speciaal onderwijs ((v)so). De afgelopen 3 jaar nam het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs elk jaar weer iets toe (figuur 4.1a). In 2019 betreft het een toename van 1.201 leerlingen. Ook in het voortgezet speciaal onderwijs groeit de populatie in 2019 weer enigszins, met 187 leerlingen. Op 1 oktober 2019 stonden er in het (v)so in totaal 69.822 leerlingen ingeschreven. Dat is nog altijd iets minder dan bij de invoering van de Wet passend onderwijs, toen het (v)so in totaal 70.989 leerlingen telde.

Figuur 4.1a Aantal leerlingen in speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs in de periode 2010/2011-2019/2020*

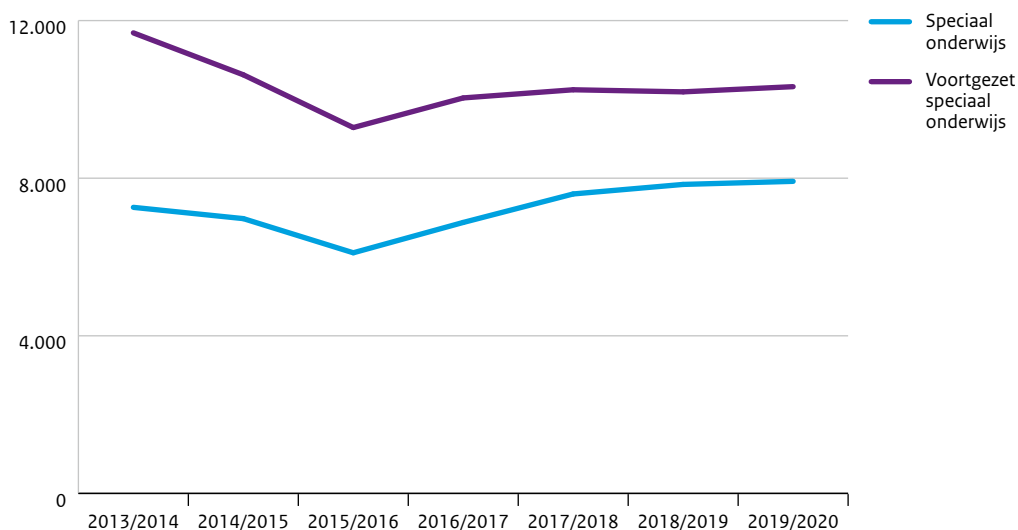
*voorlopige cijfers

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

Instroom speciaal onderwijs minder toegenomen • Ten opzichte van vorig jaar is de instroom in het speciaal onderwijs met enkele tientallen leerlingen toegenomen (figuur 4.1b). Dat is een toename van 1 procent. In voorgaande jaren nam de instroom sterker toe. In het voortgezet speciaal onderwijs nam de instroom in 2018 na jaren van toename weer iets af, maar in 2019 is de instroom in het voortgezet speciaal onderwijs ook weer verder toegenomen.

Figuur 4.1b Aantal instromende leerlingen in het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs in de periode 2013/2014-2019/2020*

*voorlopige cijfers

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

Kleine groep blinde en slechtziende leerlingen • De meeste leerlingen in het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs volgen onderwijs op scholen voor cluster 3 en/of cluster 4 (tabel 4.1a). Het zijn leerlingen met verstandelijke, lichamelijke en gedragsmatige beperkingen. De blinde en slechtziende leerlingen van cluster 1 komen met 0,9 procent in het speciaal onderwijs en 0,8 procent in het voortgezet speciaal onderwijs het minste voor.

Tabel 4.1a Aantal en percentage leerlingen naar cluster in 2018/2019 en 2019/2020*

		2018		2019*	
		%	N	%	N
Speciaal onderwijs	Cluster 1	0,9	270	0,9	291
	Cluster 2	20,9	6.465	20,4	6.527
	Cluster 3/4	78,2	24.133	78,7	25.251
Voortgezet speciaal onderwijs	Cluster 1	0,8	305	0,8	293
	Cluster 2	5,0	1.881	4,6	1.746
	Cluster 3/4	94,2	35.380	94,6	35.714

*voorlopige cijfers

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

Groei cluster 2 • Tussen 2013 en 2016 daalde het aantal leerlingen in de cluster 2-scholen voor speciaal onderwijs. In dit cluster zitten kinderen met een auditieve of communicatieve beperking. Vanaf 2017 zien we het leerlingenaantal weer toenemen. Vooral het aandeel leerlingen jonger dan acht jaar met een taalontwikkelingsstoornis is in 2019 ten opzichte van 2018 toegenomen. In het voortgezet speciaal onderwijs blijft het aantal cluster 2-leerlingen dalen. In 2019 is het aandeel cluster 2-leerlingen in het speciaal onderwijs ruim 20 procent en in het voortgezet speciaal onderwijs minder dan 5 procent. Sinds 2014 is dit aandeel in het speciaal onderwijs redelijk stabiel gebleven, maar in het voortgezet speciaal onderwijs is het afgenomen. Besturen en scholen in cluster 2 streven ernaar om de voortgezet speciaal onderwijsleerlingen, waar mogelijk, na de onderbouw naar het reguliere onderwijs te laten uitstromen.

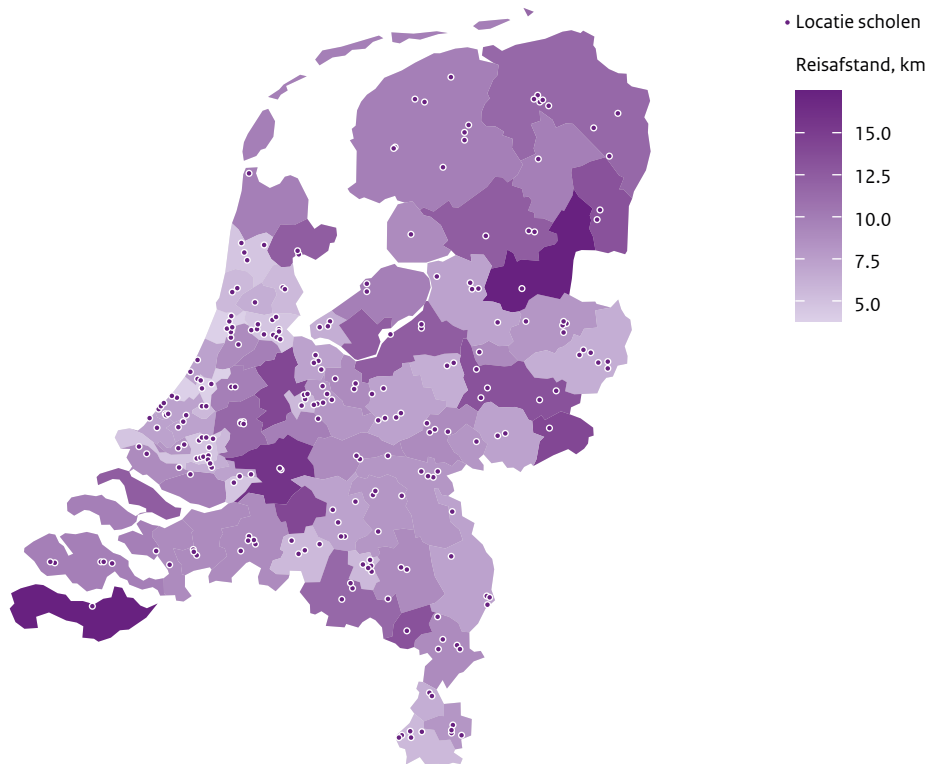
Een deel van hen krijgt in het reguliere onderwijs nog een minder intensief cluster-2-arrangement en ontvangt daar ambulante begeleiding.

Groei ambulante begeleiding cluster 2 • Het aantal leerlingen dat in het (speciaal) basisonderwijs vanuit cluster 2 ambulante begeleiding krijgt, is in de afgelopen 3 jaar sterk toegenomen (Siméa, 2019). In 2019 gaat het in het (speciaal) basisonderwijs in totaal om bijna 7.000 leerlingen, van wie 91 procent een taalontwikkelingsstoornis (tos) heeft. Deze doelgroep groeit het meest, onder andere door een betere diagnostisering van spraakproblemen.

Reisafstand en leerlingenvervoer

School op afstand • Leerlingen in het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs leggen gemiddeld een grotere reisafstand af dan hun leeftijdgenoten in het regulier onderwijs. Het valt op dat er in gebieden waar weinig (v)so-scholen zijn minder leerlingen naar een (v)so-school gaan. Dit zijn bijvoorbeeld gebieden waar van oudsher weinig (v)so-scholen zijn en waar een samenwerkingsverband de reguliere scholen meer mogelijkheden biedt om aan specifieke onderwijsbehoeften van leerlingen tegemoet te komen. Overigens zien onze inspecteurs dat de samenwerkingsverbanden er in het algemeen steeds beter in slagen om dichtbij huis onderwijsplekken te realiseren. Daarnaast zijn er altijd leerlingen die voor een passend aanbod op het speciaal onderwijs zijn aangewezen en daar grote afstanden voor moeten afleggen (zie ook figuur 4.1c).

Figuur 4.1c Gemiddelde reisafstand leerlingen in het speciaal onderwijs cluster 3 en 4 per samenwerkingsverband (n=24.735)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

Verschillende manieren om naar school te gaan • Ouders kunnen bij de gemeente aanspraak maken op een vergoeding voor leerlingenvervoer. Ze krijgen dan een vergoeding voor het openbaar vervoer, voor de fiets of om hun kind zelf te brengen en te halen. Soms is groepsvervoer de enige optie, bijvoorbeeld omdat ouders vervoer en werk niet kunnen combineren, of omdat de beperkingen van het kind het reizen met de fiets of het openbaar vervoer onmogelijk maken. Ze reizen dan met een taxi, een taxibus of een rolstoelbus.

Regeling leerlingenvervoer • In schooljaar 2016/2017 ging 18 procent van de ongeveer 70.000 leerlingen die gebruik maakten van de regeling leerlingenvervoer naar het speciaal basisonderwijs, 39 procent naar het speciaal onderwijs en 31 procent naar het voortgezet speciaal onderwijs (Scholten, Van der Vegt & Jepma, 2018). In dat jaar maakte 94 procent van de leerlingen in het speciaal onderwijs en 48 procent van de leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs gebruik van de regeling leerlingenvervoer. Het merendeel van deze groep (v)so-leerlingen bestond uit leerlingen uit de doelgroepen van cluster 3 en 4. Veel voortgezet speciaal onderwijs scholen hebben zich er met de gemeentes succesvol voor ingezet, om leerlingen met de fiets of het openbaar vervoer naar school te leren gaan. De afstand moet dan wel haalbaar zijn en zelfstandig reizen moet passen bij de ontwikkelingsfase van het kind.

Knelpunten bij het vervoer • In wet- en regelgeving is vastgelegd hoe het leerlingenvervoer geregeld moet zijn. Toch ontstaan er in de praktijk diverse knelpunten, waar de kinderombudsman aandacht voor vraagt (De Kinderombudsman, 2019). Bij de ombudsman komen klachten binnen over het gemeentebestuur, de toekenning van de vergoeding en de aard van het vervoer. Regels, zoals de verordening vastgestelde kilometergrens, verhinderen soms dat kinderen naar een school vervoerd worden waar ze het best passende onderwijs krijgen. Ook kan het vervoer in een busje voor sommige kinderen te belastend zijn. Zo zijn er prikkelgevoelige kinderen die voor een enkele reis naar school, anderhalf uur lang met veel andere kinderen samen in een taxibusje zitten. Veel (v)so-scholen geven aan, dat kinderen na een rit naar school vermoeid en gespannen aankomen en daardoor niet meteen aan de les kunnen beginnen.

Instroomkenmerken

Schoolwisseling kleuters • De gemiddelde instroomleeftijd van de leerlingen in het speciaal onderwijs is over de jaren redelijk stabiel en ligt rond de zeven jaar. Toch zien sommige scholen een toename van het aantal kleuters. Dat kunnen bijvoorbeeld kinderen zijn die voorheen tijdens hun gehele kleuterperiode op een speciaal onderwijsschool zaten, verbonden aan een medisch kinderdagverblijf. Door verkorting van de behandelingsduur wisselt een deel van deze kinderen nu vaker al binnen hun kleuterperiode van school. Ze gaan dan naar een andere speciaal onderwijsschool, die dit type kinderen de jaren daarvoor pas in groep 3 zag binnenstromen. De jongere leerlingen met wie sommige scholen nu te maken krijgen, zijn volgens hen vaak onvoldoende schoolrijp. Daarnaast merkt een aantal speciaal onderwijsscholen dat er de laatste jaren steeds vaker nog een oudere leerling in de bovenbouw instroomt, of dat er op allerlei momenten gedurende het schooljaar nog leerlingen instromen. Het gaat dan meestal slechts om een enkele leerling, die de samenstelling en de sfeer in een kleine speciaal onderwijsgroep wel ingrijpend kan veranderen (Inspectie van het Onderwijs, 2019b).

Jonge instroom bij cluster 1 en 2 • In cluster 1 en 2 zitten relatief vaker kinderen die daar hun schoolloopbaan gestart zijn dan in cluster overig (3/4). Dit hangt samen met het voortraject van diagnose en behandeling dat deze kinderen vaak al op peuterleeftijd doorlopen hebben. Dit brengt de noodzaak voor speciaal onderwijs binnen cluster 1 of 2 al vroeg in beeld. Dove en slechthorende kinderen hebben er voor hun taalontwikkeling baat bij om al eerder dan andere kinderen naar school te gaan. De Wet op de expertisecentra staat het daarom toe dat kinderen met deze auditieve beperkingen al op driejarige leeftijd op een speciaal onderwijsschool worden toegelaten. Met ontheffing van de inspectie starten de kinderen in sommige gevallen zelfs al vanaf 2,5 jaar. In schooljaar 2018/2019 is voor vijftien kinderen ontheffing gevraagd en verkregen.

Uitstroomprofielen in het voortgezet speciaal onderwijs

Klein aandeel havo/vwo • Sinds de Wet kwaliteit (v)so van 2013 onderscheiden de scholen voor voortgezet speciaal onderwijs drie uitstroomprofielen: het profiel dagbesteding, het arbeidsmarktgerichte profiel en het profiel vervolgonderwijs. Over de jaren zien we een stijging van het aandeel voortgezet speciaal onderwijsleerlingen in het uitstroomprofiel vervolgonderwijs (tabel 4.1b). Binnen dit profiel betreft het vooral leerlingen die een vmbo-traject volgen. Het aantal leerlingen dat in het voortgezet speciaal onderwijs les krijgt op havo- of vwo-niveau, blijft over de jaren beperkt. De leerlingen met een beperking die op dit niveau kunnen presteren, zijn vaker in het reguliere onderwijs te vinden. Maar voor enkele van hen geldt dat ze gebaat zijn bij voortgezet speciaal onderwijs, gezien hun kwetsbare sociale en emotionele ontwikkeling. Ook zien we deze havo/vwo-doelgroep vaker bij leerlingen die voortgezet speciaal onderwijs krijgen in combinatie met een behandeling in de jeugd- of gezondheidszorg. Het gaat dan om een kortdurend verblijf in het voortgezet speciaal onderwijs met perspectief op terugkeer naar de school van herkomst.

Tabel 4.1b Percentage leerlingen naar uitstroomprofiel vso (n 2019=37.753)

	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020*
Dagbesteding	28,1	28,0	27,4	26,7	25,9	25,3
Arbeidsmarkt	27,1	26,2	26,2	26,1	26,0	25,2
Vervolgonderwijs	44,8	45,8	46,4	47,2	48,1	49,5

* voorlopige cijfers

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

Verblijfsduur profiel dagbesteding • De gemiddelde uitstroomleeftijd van voortgezet speciaal onderwijsleerlingen verschilt per uitstroomprofiel. Op grond van de Wet op de expertisecentra kunnen de voortgezet speciaal onderwijsleerlingen tot maximaal 20 jaar in het voortgezet speciaal onderwijs verblijven. Vooral de zeer moeilijk lerende kinderen en kinderen met (ernstig) meervoudige beperkingen die het profiel dagbesteding volgen, maken van dit wettelijk recht gebruik. Vaak geven de samenwerkingsverbanden toelaatbaarheidsverklaringen (tlv) af tot maximaal 18 jaar. Voor verlenging van een tlv moet een voortgezet speciaal onderwijs school goed kunnen onderbouwen dat een langer verblijf voor de ontwikkeling van een leerling noodzakelijk is. Het kost de scholen soms moeite de samenwerkingsverbanden van die noodzaak te overtuigen. Daarnaast komt het ook voor dat ouders besluiten hun kind vanaf 18 jaar van school te halen, om voor een uitkering in aanmerking te komen.

20-plus in bijzondere omstandigheden • Voor leerlingen ouder dan 20 jaar die nog een traject volgen om een diploma te halen of hun kansen op werk te vergroten, kan de school bij de inspectie ontheffing aanvragen. In schooljaar 2018/2019 hebben 18 leerlingen deze ontheffing gekregen. De leeftijdsgrens geldt niet voor leerlingen die voortgezet speciaal onderwijs ontvangen in een justitiële jeugdinrichting (JJI). Sinds de invoering van de Wet adolescentenstrafrecht van 2014 is het aandeel JJI-jongeren ouder dan 18 jaar sterk toegenomen: van ongeveer 28 procent in 2014, tot ongeveer 48 procent in 2018 (DJI, 2019). Scholen in deze setting moeten op deze verandering inspelen en hun onderwijsaanbod leeftijdsadequaat en passend bij het opleidingsniveau van de jongere inrichten.

Eindresultaten speciaal onderwijs

Vrijwillige deelname eindtoets • In schooljaar 2018/2019 konden speciaal onderwijs scholen hun schoolverlaters voor de laatste keer vrijwillig aan een eindtoets laten deelnemen. Vanaf schooljaar 2019/2020 is deelname verplicht, behalve voor zeer moeilijk lerende en meervoudig gehandicapte leerlingen. Ook leerlingen die korter dan vier jaar in Nederland zijn, worden uitgezonderd. Sinds 2015 kunnen scholen kiezen voor een aantal goedgekeurde eindtoetsen. Inmiddels is er keuze uit zes toetsen, waaronder ook adaptieve toetsen.

Uitstroom conform ontwikkelingsperspectief • In het ontwikkelingsperspectief van een leerling legt de school het te verwachten uitstroomniveau van de leerling vast. Dit niveau moet passend zijn voor de uitstroombestemming van de leerling. Van alle leerlingen die aan het einde van schooljaar 2017/2018 het speciaal onderwijs verlieten, heeft volgens de informatie van de scholen zelf gemiddeld ruim 77 procent het te verwachten uitstroomniveau behaald (tabel 4.1c). Dit percentage ligt iets lager dan in de voorgaande jaren. Iets minder dan 7 procent presteerde in 2018 beter dan beoogd en 8 procent stroomde op een lager niveau uit. Van de overige leerlingen kunnen de scholen niet aangeven of ze hun perspectief waargemaakt hebben, omdat de leerlingen om diverse redenen voortijdig zijn uitgestroomd.

Tabel 4.1c Percentage leerlingen dat uitstroomt uit het speciaal onderwijs ten opzichte van het ontwikkelingsperspectief (n 2017/2018=7.229)

	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018
Onder ontwikkelingsperspectief	7,7	8,4	7,8	8,2
Op ontwikkelingsperspectief	78,1	78,4	81,6	77,4
Boven ontwikkelingsperspectief	6,5	6,0	5,6	6,9
Onbekend realisatie ontwikkelingsperspectief	7,7	7,1	5,1	7,4

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

Referentieniveaus mondelinge taalvaardigheid niet altijd haalbaar • In schooljaar 2017/2018 namen 282 leerlingen uit het laatste leerjaar van een groep cluster-4 speciaal onderwijs scholen deel aan het peilingsonderzoek mondelinge taalvaardigheid. Gemiddeld behaalde 66, 79 en 49 procent van de leerlingen het referentieniveau 1F voor respectievelijk luisteren, spreken en gesprekken voeren (Inspectie van het Onderwijs, 2019a). Van de leerlingen beheerste 20 procent voor luisteren ook het 1S/2F-niveau. Speciaal onderwijsleerlingen in een leerroute met uitstroom naar vmbo-g/t, havo en vwo laten met 91 procent 1F voor luisteren en 86 procent 1F voor spreken beheersingsniveaus zien die dicht in de buurt komen van de beheersingsniveaus van leerlingen in het regulier basisonderwijs (luisteren: 95 procent 1F en spreken: 92 procent 1F). De ambitie van de referentieniveaus voor taal is dat 85 procent van alle leerlingen, exclusief leerlingen met een verstandelijke beperking, aan het einde van het primair onderwijs het fundamentele niveau 1F beheerst. Van de leerlingen die uitstromen naar het praktijkonderwijs, of naar het arbeidsmarktgerichte profiel in het voortgezet speciaal onderwijs, beheerst respectievelijk 30, 61 en 46 procent 1F voor luisteren, spreken en gesprekken voeren. Gezien hun leervermogen en hun beperkingen, blijkt een ambitie van 85 procent niet voor alle leerlingen in het so, en sbo, passend en realistisch te zijn.

Streefniveaus voor taal en rekenen • In schooljaar 2018/2019 voerde de inspectie bij dertig scholen voor speciaal onderwijs een monitoronderzoek uit. Daarbij werd onderzocht hoe de uitstroom op een passend uitstroomniveau samenhangt met beoogde streefniveaus voor taal en rekenen. In schooljaar 2019/2020 voeren we dit onderzoek uit bij dertig voortgezet speciaal onderwijs scholen. Vrijwel alle onderzochte speciaal onderwijs scholen hanteren streefniveaus voor taal en rekenen om voor de leerlingen het leerstofaanbod planmatig in te zetten. Bovendien zijn de streefniveaus van belang bij de evaluatie van het ontwikkelingsperspectief van de leerling, om vast te stellen of deze nog voldoende op koers ligt. Bij kinderen met een normale intelligentie gebruiken de scholen vooral de streefniveaus van landelijke genormeerde toetsen. Bij kinderen met een verstandelijke beperking gaat het meestal om te bereiken functioneringsniveaus, op doelen van leerlijnen voor taal en rekenen. Ook een combinatie van toetsen en het scoren van doelen op leerlijnen komt voor.

Minder zicht op resultaten schrijven en mondelinge taal • Bij taal valt het op dat slechts een deel van de dertig onderzochte speciaal onderwijs scholen streefniveaus voor schrijven formuleert. Bij een aantal scholen is dat begrijpelijk, omdat hun leerlingen motorische of andere beperkingen hebben die het schrijven onmogelijk maken. Ook heeft een groot deel van de onderzochte scholen geen streefniveaus voor mondelinge taal vastgesteld.

Eindresultaten taal en rekenen niet altijd doorslaggevend • De meeste scholen leggen de streefniveaus vast in het ontwikkelingsperspectief van de leerlingen. Aan het einde van de schoolloopbaan kunnen ze laten zien welke eindresultaten een individuele schoolverlater behaald heeft in relatie tot zijn ontwikkelingsperspectief. De scholen gebruiken deze resultaten voor het definitieve uitstroomadvies en voor de overdracht naar een vervolgbestemming. Wanneer een leerling de eindniveaus voor taal of rekenen niet behaald heeft, betekent dat niet automatisch dat de school de uitstroombestemming en het uitstroomniveau moet bijstellen. Zeer moeilijk lerende leerlingen stromen vaak door naar het profiel dagbesteding in het voortgezet speciaal onderwijs en werken daar verder aan dezelfde leerlijnen. Bij de overstap naar het regulier voortgezet onderwijs, of naar het arbeidsmarktgerichte profiel of het profiel vervolgonderwijs in het voortgezet speciaal onderwijs, overleggen de speciaal onderwijs scholen met de vervolgschool. Beide scholen maken dan samen de afweging of de leerling de overstap toch kan maken. Volgens de bezochte scholen zijn bij deze afweging de begeleidingsmogelijkheden van de school en de sociale en emotionele ontwikkeling van de leerling doorslaggevend.

Resultaten schoolverlaters onvoldoende in beeld • Van de dertig speciaal onderwijs scholen uit het monitoronderzoek brengt minder dan de helft de resultaten voor taal en rekenen van alle schoolverlaters samen in beeld. Van de bezochte scholen deden tien scholen vrijwillig mee aan een centrale eindtoets en kregen op die manier een beeld van de resultaten op schoolniveau. Vrijwel alle scholen die op schoolniveau naar eindopbrengsten kijken, zetten de resultaten af tegen een norm. Scholen die geen eindopbrengsten voor taal en rekenen kunnen laten zien, ondervinden belemmeringen om dat goed te kunnen doen. Ze vinden het aantal schoolverlaters bijvoorbeeld te klein, of de streefniveaus niet passend genoeg om zinvolle uitspraken op schoolniveau te doen. Deze belemmerende factoren vragen om een alternatieve werkwijze. De scholen kunnen bijvoorbeeld de onderwijsresultaten van enkele jaren samen in kaart brengen.

Examenresultaten profiel vervolgonderwijs

Verskillende manieren om een diploma te halen • Het uitstroomprofiel vervolgonderwijs bereidt de leerlingen voor op een vmbo-, havo- of vwo-diploma. Een deel van deze leerlingen stroomt tussentijds uit en gaat op een reguliere school verder. Voor de leerlingen die wel tot het einde van hun middelbare schooltijd in het voortgezet speciaal onderwijs blijven, zijn er verschillende manieren om eindexamen te doen en een diploma te halen. Drie voortgezet speciaal onderwijs scholen hebben een examenlicentie om zelf het eindexamen af te nemen. De overige scholen stellen hun leerlingen in de gelegenheid staatsexamens te doen, of als extraneus examen te doen bij een reguliere school voor voortgezet onderwijs. Ook zijn er leerlingen die via het voortgezet algemeen volwassenonderwijs (vavo) examen doen.

Risico op onvolledig diploma blijft bestaan • De meeste voortgezet speciaal onderwijs scholen met het profiel vervolgonderwijs bieden een traject van examinering. Voor diplomering op vmbo-basis- of kaderniveau legt de leerling het praktijkdeel van het examen af via een extraneusregeling. Niet alle scholen slagen erin zo'n regeling tot stand te brengen. Voor een diploma op vmbo-t, havo- of vwo-niveau is alleen een theoriedeel van toepassing, dat via staatsexamens behaald kan worden. Scholen geven vaak de voorkeur aan staatsexamens, omdat ze dan niet afhankelijk zijn van samenwerking met een reguliere school. Maar langs deze weg behalen niet alle leerlingen een volledig diploma. Sommige leerlingen behalen slechts enkele deelcertificaten. De voortgezet speciaal onderwijs scholen kunnen de leerlingen ook een entreeopleiding (mbo-1) laten volgen. Op basis van een samenwerkingsovereenkomst met een mbo kunnen de leerlingen dan als extranei examen doen.

Hoge slagingspercentages bij extranei • Het aantal examenkandidaten in het voortgezet speciaal onderwijs ligt de laatste jaren rond de 4.800, waarbij het aandeel staatsexamenkandidaten elk jaar iets is toegenomen. De slagingspercentages voor de leerwegen van het vmbo liggen bij de extranei al jaren rond of boven de 90 procent. Het hoogst scoren de leerlingen van de basisberoepsgerichte leerweg: in 2019 was hun slagingspercentage ruim 98 procent. Het slagingspercentage van de staatsexamenkandidaten die opgaan voor een volledig diploma ligt lager dan dat van de extranei. Het schommelt

over de jaren tussen de 75 en de 80 procent. In 2019 ging het om iets minder dan 1.300 staatsexamenkandidaten, met een slagingspercentage van 80 procent.

Sociale en maatschappelijke competenties

Weinig zicht op eindresultaten voor sociale en maatschappelijke competenties • Scholen weten vaak niet of de leerlingen in het (v)so aan het einde van hun schoolloopbaan voldoende sociale en maatschappelijke competenties ontwikkeld hebben. Ze kunnen zich daarover niet goed verantwoorden. Dit is de conclusie van een monitoronderzoek naar leergebied overstijgende opbrengsten dat de inspectie in schooljaar 2018/2019 uitvoerde bij 30 scholen voor speciaal onderwijs. Eenzelfde beeld krijgt de inspectie bij de onderzoeken in het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs, waarbij zij in de afgelopen 2 jaar de sociale en maatschappelijke eindopbrengsten beoordeeld heeft. Bij twee derde van de 99 onderzochte (v)so-scholen beoordeelde de inspectie dit type onderwijsresultaten als onvoldoende. Het Landelijk Expertise Centrum Speciaal Onderwijs (LECSO) organiseert bijeenkomsten voor (v)so-scholen over de verantwoording van leergebied overstijgende onderwijsresultaten. Daar zijn ook inspecteurs bij aanwezig. Tijdens deze bijeenkomsten kunnen de scholen praktijkervaringen uitwisselen en eventuele behoefte aan ondersteuning bespreken.

Gebrek aan eindniveaus, normen en meetinstrumenten • De dertig bezochte speciaal onderwijs scholen hebben vooral moeite zich over de maatschappelijke competenties van hun schoolverlaters te verantwoorden. Ze moeten hiervoor zelf te behalen eindniveaus en schoolnormen formuleren die passend zijn voor hun leerlingenpopulatie. Bij vrijwel alle scholen ontbreken deze streefniveaus. Bovendien heeft nog geen enkele van de bezochte scholen een werkwijze of instrument in gebruik, om de maatschappelijke competenties van de leerlingen te meten. Er zijn wel enkele instrumenten beschikbaar, maar de scholen zijn nog niet zover dat ze deze hebben uitgetoetst. De meeste scholen zitten in een oriëntatiefase, waarin ze proberen het aanbod voor de ontwikkeling van de maatschappelijke competenties te bundelen en vast te stellen welke resultaten ze daarmee minimaal willen bereiken. Voor het zicht op de sociale en emotionele ontwikkeling van de leerlingen hebben de bezochte speciaal onderwijs scholen meestal wel te behalen eindniveaus geformuleerd. Daarnaast gebruiken ze hiervoor steeds vaker landelijke genormeerde toetsen, die ook reguliere scholen gebruiken. Maar de ervaringen met deze instrumenten zijn niet altijd positief. Veel scholen geven aan dat de resultaten op deze toetsen voor de leerlingen in het speciaal onderwijs lastig te duiden zijn.

Uitstroom uit speciaal onderwijs

Vooraf doorstromen van speciaal onderwijs naar voortgezet speciaal onderwijs • Het aantal uitstromers aan het einde van het speciaal onderwijs daalt, naar 4.891 leerlingen in 2019. Van de leerlingen die in 2019 aan het einde van het speciaal onderwijs uitstroomden, zit het grootste deel in schooljaar 2019/2020 in het voortgezet speciaal onderwijs (tabel 4.1d). Voor een deel betreft het leerlingen die vanwege hun ernstige verstandelijke of meervoudige beperkingen voor hun gehele schoolloopbaan op een vorm van (v)so zijn aangewezen. Ruim 22 procent van de uitstromende leerlingen bevindt zich in 2019/2020 in een vorm van regulier voortgezet onderwijs: praktijkonderwijs, vmbo of havo/vwo. Dit aandeel lag voor de uitstromers in 2015 nog op 27 procent.

Tabel 4.1d Aantal leerlingen dat aan het eind van het speciaal onderwijs uitstroomt naar bestemming in het volgende schooljaar, in de periode 2014/2015-2018/2019

	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019*
Vso	4.003	3.987	4.004	3.870	3.792
Pro	334	336	282	280	291
Vo	1.123	1.038	972	879	808
Totaal	5.460	5.361	5.258	5.029	4.891

* voorlopige cijfers

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

Tussentijdse uitstroom van speciaal onderwijs naar (speciaal) basisonderwijs • Een deel van de leerlingen in het speciaal onderwijs stroomt tussentijds uit naar regulier of speciaal basisonderwijs. In 2019/2020 staan 1.369 leerlingen in het regulier (speciaal) basisonderwijs geregistreerd die een jaar eerder nog in het speciaal onderwijs zaten (tabel 4.1e). Dit aantal is ongeveer gelijk aan een jaar eerder. Opvallend is dat er ongeveer evenveel leerlingen naar speciaal basisonderwijs als naar regulier basisonderwijs zijn gegaan. In eerdere jaren gingen er relatief meer leerlingen naar het speciaal basisonderwijs.

Tabel 4.1e Aantal leerlingen dat tussentijds het speciaal onderwijs uitstroomt naar bestemming in het volgende schooljaar, in de periode 2014/2015-2018/2019

	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019*
Bao	780	774	530	595	684
Sbo	861	854	682	783	685
Totaal	1.641	1.628	1.212	1.378	1.369

* voorlopige cijfers

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

Soms toch weer terug naar het (v)so • De bestendinging van speciaal onderwijsleerlingen die naar het regulier basisonderwijs gaan, is in eerste instantie heel hoog. Ruim 90 procent van hen zit daar na 2 jaar nog steeds. Na 4 jaar is het percentage gedaald naar 82 procent. Ook in het speciaal basisonderwijs is de bestendinging van speciaal onderwijsleerlingen na 2 jaar ongeveer 90 procent. Na 4 jaar is het percentage in het speciaal basisonderwijs naar 77 procent gedaald. Leerlingen uit het speciaal onderwijs die dan niet meer in het speciaal basisonderwijs zitten, zijn naar het speciaal onderwijs of naar het voortgezet speciaal onderwijs uitgestroomd. De bestendinging van voormalig so-leerlingen in het basisonderwijs is dus hoger dan in het speciaal basisonderwijs.

Hoge bestendinging bij uitstroom van speciaal onderwijs naar voortgezet onderwijs • Voor speciaal onderwijsleerlingen die na het speciaal onderwijs naar regulier vmbo, havo of vwo gaan, is de bestendinging na 4 jaar 83 procent. Iets meer dan 15 procent is gedurende die 4 jaar naar het voortgezet speciaal onderwijs uitgestroomd. De overige 2 procent staat 4 jaar later niet meer in het bekostigd onderwijs ingeschreven, onder andere omdat ze niet-bekostigd onderwijs volgen, thuiszitten of geëmigreerd zijn. Het is positief dat het percentage bestendinging hoog is. Toch verdient ook het percentage leerlingen die in het regulier voortgezet onderwijs uitvallen, verdere aandacht. Het is voor de individuele leerling immers zeer ingrijpend wanneer er gedurende een schoolloopbaan vaak schoolwisselingen moeten plaatsvinden.

Uitstroom uit voortgezet speciaal onderwijs

Minder vervolgopleiding dan verwacht • Het deelnamepercentage in het profiel vervolgonderwijs ligt op ongeveer 50 procent. Het aantal voortgezet onderwijsleerlingen dat na schoolverlaten een vervolgopleiding doet, ligt lager dan verwacht. Een deel van de jongeren is vanwege een ernstige sociaal-emotionele of motorische beperking niet in staat om zich binnen een grote setting als een regionaal opleidingscentrum (roc) succesvol te handhaven. Ze stromen dan uit naar een vorm van dagbesteding. Daarnaast zijn er jongeren die na uitstroom willen gaan werken. Maar de baankansen zijn beperkt. Een deel van hen begint daarom later alsnog aan een vervolgopleiding. Wanneer leerlingen uit het voortgezet speciaal onderwijs een vervolgopleiding doen, is dat vaak bij een mbo, vooral op mbo 1- (entree-opleiding), mbo 2- en mbo 4-niveau. Een enkeling gaat naar het hoger beroepsonderwijs of de universiteit.

Tussentijdse uitstroom vooral in de onderbouw • Ruim 3 procent van de voortgezet speciaal onderwijsleerlingen (exclusief einduitstromers) stroomde in 2019 tussentijds uit naar het regulier voortgezet onderwijs. De meesten gaan naar vmbo, havo of vwo, maar relatief steeds meer naar praktijkonderwijs (tabel 4.1f). Tussentijdse uitstroom vindt vooral aan het einde van de onderbouw plaats, onder

andere via schakeltrajecten die in samenwerking met een reguliere voortgezet onderwijschool tot stand gekomen zijn. In de bovenbouw ligt de overstap minder voor de hand, omdat de leerlingen dan vaak al een examenprogramma doorlopen en het niet wenselijk is dat te onderbreken.

Tabel 4.1f Aantal leerlingen dat tussentijds het voortgezet speciaal onderwijs uitstroomt naar bestemming in het volgende schooljaar, in de periode 2014/2015-2018/2019

	Vo	Pro	Totaal
2014/2015	1.028	257	1.285
2015/2016	899	221	1.120
2016/2017	943	229	1.172
2017/2018	728	202	930
2018/2019*	665	217	882

* voorlopige cijfers

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

Weinig terugkeer na uitstroom uit het voortgezet speciaal onderwijs • Van de voortgezet speciaal onderwijsleerlingen die tussentijds naar het regulier voortgezet onderwijs uitstromen, zit zo'n 82 procent 2 jaar later nog steeds in het regulier voortgezet onderwijs, of in een vorm van vervolgonderwijs. Van de overige 18 procent is 7 procent naar het voortgezet speciaal onderwijs teruggekeerd en heeft 11 procent het onderwijs, al dan niet gediplomeerd, verlaten. Onder die 11 procent vallen ook leerlingen uit het profiel dagbesteding en het arbeidsmarktgerichte profiel, die na een traject op een reguliere praktijkschool naar de arbeidsmarkt uitstromen.

Van voortgezet speciaal onderwijs naar het mbo

Meer voortgezet speciaal onderwijsleerlingen naar het mbo • De meeste leerlingen die na het voortgezet speciaal onderwijs uitstromen naar vervolgonderwijs, volgen een opleiding binnen het mbo. Er zijn maar weinig mbo-leerlingen met een voortgezet speciaal onderwijsachtergrond, maar hun aandeel is over de jaren licht gegroeid van 2,5 procent in 2014 naar 3,3 procent in 2018. Het ligt voor de hand dat de meeste voortgezet speciaal onderwijsleerlingen die naar het mbo gaan, afkomstig zijn uit het profiel vervolgonderwijs. Dit zijn er jaarlijks ongeveer 2.650. Toch zijn er jaarlijks ook zo'n 850 leerlingen uit het arbeidsmarktgerichte profiel die naar het mbo uitstromen. Het merendeel volgt daar een opleiding op niveau 1, maar bijna een kwart van de leerlingen uit het arbeidsmarktgerichte profiel wordt tot niveau 2 toegelaten. De mbo 2-leerlingen hebben al in het voortgezet speciaal onderwijs een mbo 1-traject afgesloten, of hebben succesvol een toelatingsonderzoek gedaan.

Wisselend succes van voortgezet speciaal onderwijsleerlingen in het mbo • In totaal hebben in 2017/2018 ongeveer 5.500 studenten met een voortgezet speciaal onderwijsachtergrond het mbo verlaten. Twee derde van hen is erin geslaagd een diploma te halen. Vanuit niveau 2 geldt dat voor 72 procent van de uitstromers, voor de niveaus 3 en 4 is dat respectievelijk 79 en 67 procent. Op niveau 2 is er vrijwel geen verschil tussen studenten die wel, of niet uit het voortgezet speciaal onderwijs afkomstig zijn. Op niveau 1 stromen voormalige voortgezet speciaal onderwijsleerlingen vaker zonder diploma uit. Op dat niveau stroomde in 2017/2018 slechts 36 procent van de studenten met een voortgezet speciaal onderwijsachtergrond met een diploma uit, terwijl van de studenten zonder voortgezet speciaal onderwijsachtergrond 55 procent een diploma behaald heeft. Het theoretisch deel van het mbo is voor de voortgezet speciaal onderwijsleerlingen vaak te hoog gegrepen. Wanneer alleen het praktijkdeel succesvol verloopt, kan deelname aan de entreeopleiding toch zinvol zijn, omdat de leerlingen daardoor met meer praktijkervaring naar de arbeidsmarkt uitstromen.

Entreeopleiding succesvol binnen het voortgezet speciaal onderwijs • Wanneer een leerling binnen het voortgezet speciaal onderwijs de kans krijgt om een entreeopleiding te volgen, is de kans op een diploma over het algemeen groter. Dat maken inspecteurs op aan de hand van resultaten die scholen met deze mbo 1-opleiding laten zien. Het voortgezet speciaal onderwijs kan door zijn kleinschaligheid

en intensievere begeleiding beter aan hun ondersteuningsbehoeften tegemoet komen. Sommige voortgezet speciaal onderwijs scholen hebben moeite een regionaal opleidingscentrum (roc) bereid te vinden om examinering en diplomering op mbo 1-niveau mogelijk te maken. In 2020 onderzoekt de inspectie hoeveel voortgezet speciaal onderwijs scholen een entreeopleiding aanbieden.

Van voortgezet speciaal onderwijs naar de arbeidsmarkt

Beperkte baankansen na uitstroom uit arbeidsmarktgericht profiel • In 2018 heeft ongeveer twee derde van de schoolverlaters uit het arbeidsmarktgerichte uitstroombestemming (tabel 4.1g). De overige leerlingen stromen door naar een vervolgopleiding voor verdere praktijkvorming en in de hoop alsnog een diploma te halen. Van de leerlingen die een baan zoeken, vindt een kwart onmiddellijk na schoolverlaten werk. Daarnaast heeft 22,2 procent niet onmiddellijk werk en ook geen uitkering. Kijken we naar het perspectief van de leerlingen die in 2014/2015 het arbeidsmarktgerichte uitstroombestemming verlieten om aan het werk te gaan, dan is dat zorgwekkend. Ook 2 jaar later hebben de schoolverlaters uit 2014/2015 slechts in beperkte mate werk gevonden. Het betreft 19,1 procent, waarvan 8,2 procent in combinatie met een uitkering. Een deel van de jongeren is alsnog aan een vervolgopleiding begonnen. Verder leren kan hun kansen op de arbeidsmarkt vergroten.

Tabel 4.1g Positie op de arbeidsmarkt in oktober van het jaar van uitstroom, per uitstroombestemming, uitstromers 2017/2018 (in percentages, n=10.150)

		Uitstroombestemming arbeidsmarkt	Uitstroombestemming vervolgonderwijs	Uitstroombestemming dagbesteding
Doorstroom naar vervolgonderwijs		35,6	70,9	4,5
Uitstroom	Werknemer	25,1	8,4	9,5
	Werknemer en uitkering	0,7	0,2	0,5
	Uitkering	16,4	4,8	64,5
	Geen werk, geen uitkering	22,2	15,8	21,0

Bron: CBS, 2019

Meer hulp nodig bij werk vinden • Tussen 2017 en 2019 deden 4 rijksinspecties, samenwerkend in het Toezicht Sociaal Domein (TSD) onderzoek naar de deelname aan de maatschappij van jongvolwassenen van 18 tot 27 jaar afkomstig uit het praktijkonderwijs, het voortgezet speciaal onderwijs (cluster 3 en 4), of de entreeopleiding (De Vries, 2019). Het onderzoek laat zien dat het nodig is om deze jongeren nog vaker en sneller aan het werk te helpen en hen bij de werkgever beter in beeld te houden. Een voorbeeld van een voorgestelde verbetering is intensievere samenwerking tussen het Werkgeversservicepunt en de scholen.

Te weinig duurzame arbeidsparticipatie • Uit het onderzoek van TSD komt ook naar voren, dat jongvolwassenen uit het voortgezet speciaal onderwijs vaak twee jaar na uitstroom niet meer bij dezelfde werkgever werkzaam zijn. Soms komt dit door persoonlijke omstandigheden, maar een oorzaak is ook dat de werkgevers hun vaak geen vast dienstverband willen geven. Voor kwetsbare jongeren is het lastiger om dan weer een nieuwe geschikte werkplek te vinden. Een aanbeveling is dat werkgevers en gemeentes meer bemiddelen in de overdracht van werk naar werk. Zelf geven de jongeren aan op het werk vaak geen maatwerk in de benadering en ondersteuning te ervaren. Gebrek aan deskundigheid bij leidinggevend en collega's belemmeren de kansen op succes. Ook voelen ze zich niet altijd voldoende serieus genomen. Bovendien missen ze in veel gevallen een vaste contactpersoon.

Van voortgezet speciaal onderwijs naar dagbesteding

Vaker werk in plaats van arbeidsmatige dagbesteding • Ruim 60 procent van de schoolverlaters uit het uitstroombestemming dagbesteding heeft in het voortgezet speciaal onderwijs de leerroute

arbeidsmatige dagbesteding gevolgd. De overige leerlingen zaten in de leerroutes belevingsgerichte (10 procent) en activerende (27 procent) dagbesteding. Van de leerlingen die in 2015 uit het profiel dagbesteding uitstroomden, heeft in 2017 ruim 85 procent een uitkering. Zo'n 4 procent heeft onmiddellijk na uitstroom (beschut) werk gevonden, al of niet in combinatie met een uitkering. Dit percentage is 2 jaar later niet verder opgelopen. Kijken we naar de leerlingen die in 2018 uit het profiel dagbesteding zijn uitgestroomd, dan is 10 procent direct na uitstroom aan het werk gegaan. De uitstroom naar werk is duidelijk toegenomen. Als gevolg van de participatiewet komen leerlingen uit het profiel dagbesteding steeds vaker in aanmerking voor loonvormend werk, in plaats van arbeidsmatige dagbesteding. Daarnaast is het opmerkelijk dat van de jongeren die in 2015 uit het profiel dagbesteding uitstroomden, 7,5 procent in een vorm van vervolgonderwijs terechtgekomen is. Het is de vraag of deze leerlingen dan wel in het profiel dagbesteding op hun plaats waren. Het percentage zegt niet of het verblijf in het vervolgonderwijs succesvol geweest is.

4.2 Sturing op kwaliteit

Kwaliteitszorg en ambitie op bestuursniveau

Kwaliteitszorg vaak onvoldoende • In de schooljaren 2017/2018 en 2018/2019 onderzocht de inspectie bij 37 speciaal onderwijsbesturen met (voornamelijk) scholen voor (v)so, of het stelsel van kwaliteitszorg op bestuursniveau aan de wettelijke eisen voldoet. De helft van de besturen had hun kwaliteitszorg niet, of te weinig op orde. Vaak hebben de besturen die van de inspectie het oordeel onvoldoende kregen te weinig zicht op belangrijke tekortkomingen in de onderwijskwaliteit. Een adequate sturing op kwaliteitsverbetering blijft dan achterwege. Verder ziet een deel van de besturen er te weinig op toe dat de doelen in de school- en jaarplannen van de scholen concreet en meetbaar zijn. Ze kunnen daardoor niet goed vaststellen of beoogde verbeteringen succesvol tot stand komen. Daarnaast gebruiken niet alle besturen instrumenten, of een werkwijze om kwaliteitsgegevens te verzamelen. Doen ze dit wel, dan biedt dat hun niet altijd voldoende betekenisvolle informatie. Vooral de onderwijsresultaten van de leerlingen zijn vaak onderbelicht. Bovendien ontbreken er in veel gevallen normen om te kunnen concluderen dat iets goed (genoeg) is, of juist verbetering behoeft.

Dialoog en verantwoording aandachtspunt • Bij tien besturen die in de afgelopen twee jaren bezocht werden, vroegen de dialoog en verantwoording om verdere aandacht. Enkele besturen bieden het interne toezicht en de medezeggenschapsraad te weinig relevante informatie voor een goede advisering en besluitvorming. Ook zijn er ieder jaar besturen die de opdracht krijgen zich beter aan externe belanghebbenden te verantwoorden, door deze duidelijker te informeren over bereikte onderwijsresultaten en de effecten van verbeteractiviteiten.

Financieel beheer op orde • Bij de vierjaarlijkse onderzoeken bij besturen kijkt de inspectie ook naar het financieel beheer van een bestuur. In de afgelopen twee schooljaren scoorden bijna alle bezochte speciaal onderwijsbesturen voldoende op continuïteit en rechtmatigheid. Voor het aspect doelmatigheid krijgen de besturen geen oordeel. Wel benoemen de inspecteurs waar nodig aandachtspunten, met het verzoek om deze in overweging te nemen. Het gaat dan bijvoorbeeld over het ontbreken van een inhoudelijke rapportage in het jaarverslag over de uitkomsten van het intern toezicht op de doelmatige besteding van rijksmiddelen.

Lerarentekort afgelopen jaar niet verder gestegen • Ook scholen in het (v)so kampen met een lerarentekort. Vooral het schooljaar 2017/2018 was opvallend. In dit schooljaar was de vacatureintensiteit in het (v)so en speciaal basisonderwijs samen veel hoger dan in het basisonderwijs en het mbo (Sapulete, van de Pol, Vankan, Kerkhof & Jellicic, 2018). In het schooljaar 2018/2019 is de vacatureintensiteit gedaald, maar nog steeds hoger dan in het basisonderwijs en het mbo (Sapulete, Wester, Jellicic & Vankan, 2019). In sommige regio's horen inspecteurs van besturen en scholen dat zich de laatste jaren minder stagiaires van de lerarenopleiding bij de (v)so-scholen aanmelden. Minder studenten nemen daardoor kennis van het (v)so, om te ontdekken of dit een passende werkplek voor hen kan zijn.

Wet- en regelgeving

Nieuwe vestigingen • In schooljaar 2018/2019 telde het (v)so in totaal 645 scholen, 308 scholen voor speciaal en 337 voor voortgezet speciaal onderwijs. Elk jaar doen besturen aanvragen voor nieuwe onderwijslocaties. In 2017 waren het er 24, in 2018 zijn het er 16. In een kwart van de gevallen ging het om nevenvestigingen die de inspectie als nieuwe onderwijskundige eenheden beschouwt. Onder andere vanwege hun grootte en zelfstandige aansturing krijgen deze scholen een eigen toezichtarrangement. Veel vaker ging het om kleinere nevenvestigingen die aan een onderwijskundige eenheid gekoppeld worden. Deze locaties ontstaan bijvoorbeeld om dichtbij huis onderwijs te realiseren. Bij 3 vestigingen was de overstap naar een school-in-schoolsituatie de reden om een nieuwe vestiging aan te vragen. Ook waren er twee aanvragen voor nieuwe vestigingen voor onderwijs aan leerlingen in de gesloten jeugdzorg. Dit hangt samen met de toegenomen kleinschaligheid in de jeugdzorg, die grote consequenties heeft voor de scholen. Besturen zijn er soms onvoldoende alert op dat zij bij DUO een aanvraag moeten doen voor registratie van een nevenvestiging. Zij krijgen dan van de inspectie een herstelopdracht. Soms kost het een bestuur moeite om van een gemeente, of van het samenwerkingsverband toestemming te krijgen zich met een school in hun gebied te vestigen.

Onderwijs op maat • Soms kunnen kinderen en jongeren vanwege psychische en/of lichamelijke beperkingen tijdelijk niet naar school. Op grond van de Leerplichtwet 1969, kunnen de ouders van deze leerlingen bij de gemeente aangeven dat hun kind door deze beperkingen geen onderwijs kan volgen. Kinderen en jongeren worden dan volledig vrijgesteld van onderwijs, terwijl ze vaak wel gebaat zijn bij onderwijs, maar dan voor minder uren. De Variawet passend onderwijs, die met ingang van schooljaar 2018/2019 van kracht is, voorziet in die behoefte aan deeltijdonderwijs. Het is nu mogelijk om ook op reguliere primair en voortgezet onderwijs scholen meer maatwerk in onderwijstijd aan te bieden, met als uitgangspunt om de leerlingen naar een volledig onderwijsprogramma te laten uitgroeien.

Toename aanvragen vermindering onderwijstijd • Op scholen voor (v)so bestond al de mogelijkheid om ontheffing van de onderwijstijd voor een leerling aan te vragen. Naar aanleiding van de Variawet heeft de inspectie de procedure vereenvoudigd om instemming met afwijking van de onderwijstijd aan te vragen. De nieuwe beleidsregel is duidelijk bij de scholen onder de aandacht gebracht. Als gevolg daarvan is het aantal aanvragen voor instemming met vermindering van de onderwijstijd in het (v)so aanzienlijk gestegen. In schooljaar 2017/2018 kwamen er bij de inspectie 167 aanvragen binnen, waarvan er 128 zijn toegekend. In schooljaar 2018/2019 waren het er 577, waarvan er 529 zijn toegekend. In de eerste helft van 2019/2020 zijn er opnieuw 285 aanvragen binnengekomen. Ondanks dit hoge aantal heeft de inspectie in het afgelopen jaar bij enkele scholen vastgesteld dat zij verzuimen ontheffing van de onderwijstijd aan te vragen. Deze scholen krijgen de opdracht alsnog de vereiste procedure te volgen.

Ontbrekende VOG-verklaringen • In 2018 kregen 3 besturen met (v)so-scholen een opdracht tot onmiddellijk herstel, omdat de accountant had aangegeven dat één of meerdere verklaringen over het gedrag ontbraken. In totaal ging het om 22 ontbrekende verklaringen. Er bleken 10 medewerkers al uit dienst te zijn. Van de overige 12 werden de verklaringen alsnog ontvangen.

Kwaliteit scholen

14 scholen onder de maat • Elk schooljaar voert de inspectie op basis van een risicoanalyse onderzoeken uit op scholen waar mogelijk sprake is van onvoldoende onderwijskwaliteit. Op 1 september 2019 telde het (v)so 11 onvoldoende en 3 zeer zwakke scholen. Op deze scholen volgden in totaal ruim 2.000 leerlingen onderwijs. Op 3 na zijn het scholen voor voortgezet speciaal onderwijs. Op 1 na zijn het scholen met leerlingen van cluster 3 of 4. Door tekortkomingen in vooral de opbrengsten, de leerlingenzorg, het lesgeven, het aanbod en/of de kwaliteitszorg zorgen deze 14 scholen er onvoldoende voor dat hun leerlingen zich ononderbroken kunnen ontwikkelen. Een jaar eerder waren er ook 3 zeer zwakke scholen, maar dat waren weer andere scholen. In de meeste gevallen hebben zeer zwakke scholen een traject van 2 jaar nodig om de onderwijskwaliteit weer op orde te krijgen. De inspectie monitort de verbetertrajecten.

Groei van het aantal goede scholen • Vanaf augustus 2017 gebruikt de inspectie een nieuw onderzoekskader om te beoordelen of scholen zeer zwak, onvoldoende of voldoende zijn. Dit nieuwe kader biedt nu ook de mogelijkheid om scholen als goed te waarderen. Sinds 2 jaar kunnen besturen hun scholen, onder bepaalde voorwaarden, aanmelden voor een onderzoek voor de waardering goed. In september 2018 hadden 12 scholen de waardering goed. In januari 2020 zijn er in het (v)so 29 goede scholen. In veel gevallen melden zich scholen aan die het predicaat goed willen verwerven om daarna aan een excellentietraject te kunnen deelnemen. Een klein aantal scholen meldt zich aan om alleen goed bevonden te worden. Goede scholen blinken vooral uit in hun onderwijsaanbod en op het gebied van samenwerking. Ook ervaren de inspecteurs op die scholen vaak een bijzonder sterk pedagogisch klimaat. Verder valt het hun op dat de kwaliteit van het didactisch handelen op goede scholen gemiddeld vaak ruim voldoende is, maar niet in alle gevallen goed. Ook bij goede scholen is er op dit gebied vaak nog ontwikkelruimte.

Twintig Excellente (v)so-scholen • In 2019 hebben zes scholen deelgenomen aan het traject Excellente Scholen. Voor twee scholen, een speciaal onderwijs- en een voortgezet speciaal onderwijs school, was het een eerste aanmelding. De overige vier scholen hadden al eerder aan het traject meegedaan, twee in 2015 en twee in 2016. Zij wilden hun predicaat, dat drie jaar geldig is, verlengen. Al deze zes scholen hebben het predicaat Excellente School in januari 2020 toegekend gekregen. In totaal zijn er nu 20 excellente (v)so-scholen.

Zicht op mondelinge taalvaardigheid

Soms geen schooldoelen voor mondelinge taalvaardigheid • Vijftien cluster 4-scholen namen in schooljaar 2017/2018 met hun leerlingen uit het laatste leerjaar deel aan het peilingsonderzoek mondelinge taalvaardigheid. Op twaalf van deze scholen werden interviews gehouden, om het onderwijsproces op het gebied van mondelinge taalvaardigheid in kaart te brengen. Van de twaalf scholen uit het onderzoek hebben er acht op schoolniveau doelen voor mondelinge taalvaardigheid geformuleerd. De helft van hen heeft deze opgenomen in een taalbeleids- of schoolplan. Meer dan de helft van de twaalf scholen geeft aan de referentieniveaus uit het Referentiekader Taal en Rekenen te gebruiken. Alle twaalf scholen gebruiken een taalmethode voor het onderwijs in mondelinge taalvaardigheid, maar ruim de helft gebruikt die methode niet volledig. Wel volgen de meeste scholen de leerlijn van de methode.

Verschillende leerlijnen in gebruik • Bij het monitoronderzoek naar eindresultaten voor taal, dat de inspectie in 2018/2019 uitvoerde bij 30 scholen voor speciaal onderwijs, waren ook scholen uit cluster 1, 2 en 3 betrokken. Het valt op dat de scholen met leerlingen met een verstandelijke beperking vaak de leerlijnen voor mondelinge taalvaardigheid gebruiken van het Centrum voor Educatieve Dienstverlening (CED). De scholen uit cluster 2 gebruiken eigen leerlijnen voor communicatieve redzaamheid, die aansluiten bij hun doelgroepen van kinderen met auditieve en communicatieve beperkingen.

Meer aandacht nodig voor systematisch volgen en vakdidactiek • Van de twaalf speciaal onderwijs scholen uit het peilingsonderzoek houden er zeven leervorderingen bij over mondelinge taalvaardigheid, waarvan vijf systematisch. Van de dertig scholen uit het monitoronderzoek volgen er vijftien systematisch de vorderingen voor mondelinge taal. Tien scholen doen dat met behulp van de CED-leerlijn voor mondelinge taalvaardigheid. Daarnaast gebruiken vier cluster 2- en één cluster 1-scholen een zelf ontwikkelde leerlijn voor mondelinge taalvaardigheid. Naast het systematisch volgen van de vorderingen, is het even zo belangrijk dat scholen kijken naar leerkrachtgedrag en het effect daarvan op de vorderingen van de leerlingen. Maar het komt bij de twaalf cluster 4-scholen van het peilingsonderzoek zelden voor dat vakdidactiek voor mondelinge taal in een teambijeenkomst aan bod komt. Dit beeld heeft de inspectie niet van cluster 2-scholen, die hier gezien hun populatie juist heel veel aandacht voor hebben.

Goede voorbeelden taallessen in cluster 2 • Van de twaalf cluster 4-scholen die deelnamen aan het peilingsonderzoek, zeggen de meeste in de lessen vaak te differentiëren in instructie, maar veel minder

in leerstof en naar (streef)doelen. Differentiatie gebeurt voornamelijk intuïtief op basis van de kennis die de leraren van hun leerlingen hebben. Bij inspectieonderzoeken op scholen van cluster 2 zien inspecteurs vaak goede mondelinge taallessen, waarbij een leraar en een logopedist er samen in slagen om de leerlingen taakgericht en betrokken aan de les te laten deelnemen.

Leerlingenzorg

Verantwoording in ontwikkelingsperspectief kan vaak beter • In de afgelopen 2 schooljaren beoordeelde de inspectie bij 113 (v)so-scholen de leerlingenzorg. Zij controleert dan altijd een aantal ontwikkelingsperspectieven. Meestal voldoen die aan de wettelijk gestelde eisen. Maar soms schiet het ontwikkelingsperspectief tekort, bijvoorbeeld bij leerlingen die vermindering van onderwijstijd krijgen. Ook bij de dossieranalyses in het kader van onderzoeken naar verzuim kwam dit beeld naar voren. De school heeft dan de noodzaak van die vermindering onvoldoende in het ontwikkelingsperspectief onderbouwd. Bovendien ontbreekt in het handelingsdeel vaak informatie over de ondersteuning die de school de leerling biedt, om geplande onderwijsdoelen te behalen en waar mogelijk ingroeit naar het volledig aantal uren onderwijs te realiseren.

Te weinig één kind, één plan • Scholen die met zorginstellingen samenwerken, proberen in het ontwikkelingsperspectief te laten zien hoe de onderwijsdoelen op die van de behandeling aansluiten om daarmee één kind, één plan te realiseren. Veel scholen geven aan dat de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) hen in de weg staat. Om privacyredenen willen ouders geen toestemming geven om informatie met anderen te laten delen. Maar de inspectie ziet ook scholen en zorgpartners die voor dit AVG-probleem een oplossing hebben. Samen met ouders bepalen ze welke informatie echt van belang is voor een integrale aanpak van hun kind. Niet alles is relevant om van elkaar te weten.

Praktijkvorming en stage

Praktijkvorming en stage van voldoende kwaliteit • In de afgelopen 2 jaar kreeg het merendeel van de voortgezet speciaal onderwijs scholen het oordeel voldoende voor de standaard praktijkvorming/stage. Van de 54 scholen bij wie de inspectie in die 2 jaar deze standaard beoordeelde, kregen 45 scholen een voldoende, 1 school een onvoldoende en 8 scholen de waardering goed. Bij het oordeel voldoende is er sprake van basiskwaliteit. De beperkte baankansen van voortgezet speciaal onderwijsleerlingen uit het arbeidsmarktgerichte profiel roepen de vraag op, of er niet meer nodig is dan basiskwaliteit om de leerlingen goed op participatie op de arbeidsmarkt voor te bereiden. Naast versterking van het praktijk aanbod en van de stagetrajecten, verdient het aanbeveling om ouders en andere relevante partners al in een eerder stadium aan het toekomstperspectief van de leerlingen te laten bijdragen.

Effectieve vormen van samenwerking • De acht scholen met de waardering goed op praktijkvorming en stage ontplooiën bijzondere initiatieven om een duurzame arbeidsparticipatie van hun leerlingen te bevorderen. Met relevante externe partijen weten ze effectieve vormen van samenwerking te realiseren. Zo is er een project waarbij voortgezet speciaal onderwijs scholen er samen met ouders, de gemeente en ondernemers voor zorgen dat de leerlingen dichtbij huis onderwijs krijgen en vaardigheden aanleren om binnen de eigen gemeente op de arbeidsmarkt te kunnen participeren. Een ander goed voorbeeld betreft een voortgezet speciaal onderwijs school die binnen een praktijkschool gevestigd is, waardoor de voortgezet speciaal onderwijsleerlingen van een breed praktijk aanbod en een uitgebreid stagenetwerk kunnen profiteren.

Goed overgangsdokument van belang • In sommige gebieden onderhouden de voortgezet speciaal onderwijs scholen intensieve contacten met externe instanties om de transitie naar werk, de besteding en de nazorg van de leerlingen in goede banen te leiden. De vso-scholen zijn wettelijk verplicht om een leerling en zijn ouders bij schoolverlaten een overgangsdokument mee te geven. Soms helpen de externe instanties hen om een goed overgangsdokument te maken. Door hun medewerking bevat het document de juiste informatie die vervolgvoorzieningen nodig hebben om goed op het onderwijs te kunnen aansluiten.

Signalen en schorsingen

Aparte categorie voor signalen lerarentekort • In schooljaar 2018/2019 kreeg de inspectie via het onderwijsloket 296 signalen over scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs. Voornamelijk ouders dienen de signalen in. De meeste gaan over schoolveiligheid, gevolgd door schoolbeleid, thuiszitters en schorsingen en verwijderingen. Het afgelopen jaar kwamen er ook 34 signalen binnen over het lerarentekort. Sinds vorig jaar is daarvoor een aparte categorie gemaakt. Alle signalen worden onder de aandacht gebracht van de contactinspecteurs die ze bij hun toezicht op bestuur en scholen betrekken. Naast signalen ontvangt de inspectie ook elk jaar veel vragen over een breed scala aan onderwerpen. Die vragen komen vooral van ouders, scholen/besturen en gemeenten.

Toename schorsingen in het speciaal onderwijs • Scholen zijn wettelijk verplicht om schorsingen van langer dan een dag aan de inspectie melden. In schooljaar 2018/2019 hebben 67 besturen bij de inspectie schorsingen gemeld. In totaal ging het in dit schooljaar om 1.070 meldingen. Dat zijn ongeveer evenveel meldingen als in het jaar ervoor. In schooljaar 2018/2019 zijn in totaal 38 leerlingen langer geschorst dan de wettelijke termijn van 5 dagen. De inspectie neemt daarover dan contact op met het bestuur.

4.3 Passend onderwijs

Deelnamepercentage speciaal onderwijs redelijk stabiel • Landelijk is de spreiding van leerlingen over het regulier en speciaal onderwijs vrij stabiel. In het primair onderwijs ligt het aandeel leerlingen dat regulier basisonderwijs volgt al jaren rond de 95 procent, en in het voortgezet onderwijs rond de 93 procent (tabel 4.3a). Het aandeel leerlingen in het speciaal onderwijs is licht gestegen van 2,0 procent in 2017/2018 naar 2,2 procent in 2019/2020. Voor de leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs ligt het percentage op 3,8 procent. De deelnamepercentages verschillen tussen de samenwerkingsverbanden. De komende jaren moet blijken of de opgaande lijn in het speciaal onderwijs zich voortzet, of dat het percentage zich op een nieuw niveau stabiliseert. Verder onderzoek is nodig om de cijfers te duiden.

Tabel 4.3a Deelnamepercentages speciaal en regulier onderwijs in de periode 2013/2014-2019/2020 (n 2019/2020 primair onderwijs totaal=1464.370, n 2019/2020 voortgezet onderwijs totaal=994.451)

	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020*
Bao	95,5	95,5	95,7	95,8	95,7	95,5	95,4
Sbo	2,5	2,4	2,3	2,3	2,3	2,4	2,4
So	2,1	2,0	2,0	2,0	2,0	2,1	2,2
Totaal	100	100	100	100	100	100	100
Vo	93,3	93,3	93,4	93,5	93,5	93,4	93,3
Pro	2,8	2,8	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9
Vso	3,9	3,9	3,7	3,6	3,7	3,7	3,8
Totaal		100	100	100	100	100	100

*voorlopige cijfers

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

Wachlijstproblematiek • Uit een inventarisatie onder een groot aantal (v)so-scholen van cluster 3 en 4 blijkt, dat een deel van hen met wachlijstproblematiek te maken heeft, of verwacht er binnenkort mee te maken te krijgen (LECSO/SBO-werkverband, 2019). Een deel van de kinderen die op een wachlijst staan, zit thuis. Een thuiszitter is een leerling die langer dan drie maanden niet ingeschreven staat op een school (absoluut verzuim) of niet naar school gaat zonder geldige reden (langdurig relatief verzuim). In het (v)so is in 2018/2019 zowel het aantal absoluut verzuimers als het aantal relatief verzuimers gestegen, naar in totaal 1.021 leerlingen.

Onderzoek samenstelling speciaal onderwijs-leerlingenpopulatie • De inspectie krijgt veel signalen van besturen en scholen dat zij sinds passend onderwijs veranderingen in hun leerlingenpopulatie ervaren, die het volgens hen zwaarder maken om goed onderwijs te geven. Dit beeld kan de inspectie niet bevestigen vanuit de landelijke registratiecijfers waarover zij beschikt. Op basis van die cijfers hebben zich geen grote veranderingen in de samenstelling van de doelgroepen voorgedaan. Maar er valt bijvoorbeeld niet uit op te maken of het aantal leerlingen met een externaliserende problematiek is toegenomen. In schooljaar 2018/2019 heeft de inspectie bij dertig besturen en vijftien scholen voor speciaal onderwijs onderzoek gedaan, om hun ervaringen in beeld te brengen en af te zetten tegen de landelijke cijfers (Inspectie van het Onderwijs, 2019b). In schooljaar 2019/2020 doet de inspectie een vergelijkbaar onderzoek bij het voortgezet speciaal onderwijs.

Nieuwe typen instromers in speciaal onderwijs • De voor het onderzoek bezochte scholen spreken van nieuwe typen leerlingen, zoals leerlingen die voorheen vrijstelling van de leerplicht kregen. Enkele scholen hebben met een specifieke groei te maken, bijvoorbeeld van nieuwkomers of van asielzoekerskinderen met een lichamelijke beperking. Binnen cluster 2 valt een toename op van het aantal kinderen jonger dan acht jaar met een taalontwikkelingsstoornis.

Vijf veelgenoemde veranderingen • De veranderingen die besturen en speciaal onderwijs scholen ervaren, kunnen verschillen, mede afhankelijk van het beleid van een samenwerkingsverband. Er zijn vijf veranderingen die besturen en scholen bij het stelselonderzoek het vaakst benoemen. Aan de ene kant veranderen volgens hen de kenmerken van de leerlingen. Er stromen meer leerlingen in met een complexere (meervoudige) problematiek, bijvoorbeeld een psychiatrische problematiek of een gedragsproblematiek in combinatie met een licht verstandelijke beperking. Ook merken ze dat de instroom van leerlingen met externaliserende gedragsproblematiek is toegenomen. Verder wordt benoemd dat er meer kleuters instromen. Aan de andere kant beschrijven de besturen en scholen veranderingen in het instroomproces. Ze zeggen dat leerlingen vaak te lang, met te beperkte ondersteuning in het regulier onderwijs verblijven en daardoor te laat naar het speciaal onderwijs worden doorverwezen. Bovendien komt het vaker voor dat leerlingen gedurende het schooljaar instromen. De meeste besturen en scholen vinden het lastig om de omvang van de veranderingen te onderbouwen en de mate waarin deze tot verzwaring leiden.

Decentralisatie jeugdzorg en andere factoren • Naast factoren die samenhangen met passend onderwijs, benoemen de speciaal onderwijs scholen ook andere oorzaken voor veranderingen in de populatie die bijdragen aan de ervaring van verzwaring. Een veelgenoemde oorzaak is de decentralisatie van de jeugdzorg, waardoor de organisatie van extra ondersteuning volgens de scholen complexer geworden is. Andere factoren zijn de inzet van tijdelijk personeel als gevolg van personeelstekort, de afname van financiële middelen en de hogere verwachtingen van ouders.

Goede initiatieven om met veranderingen om te gaan • De bezochte speciaal onderwijs scholen reageren op verschillende manieren op de veranderingen. Er zijn bijvoorbeeld goede initiatieven om de samenwerking met (keten)partners te versterken en het overleg met ouders te verbeteren. Ook spannen sommige scholen zich in om maatwerktrajecten, zoals een onderwijszorgklas of individuele begeleiding te kunnen realiseren. Bovendien geven de veranderingen vaak een impuls om de kwaliteitscultuur op de school te versterken, bijvoorbeeld door met het team de visie op onderwijs en gedrag te herijken. Daarnaast wordt er sterk ingezet op professionalisering van het team, om ook aan nieuwe doelgroepen goed onderwijs te kunnen blijven bieden.

Literatuur

- CBS (2019). *Arbeidsmarktkenmerken van uitstromers uit het voortgezet speciaal onderwijs en praktijkonderwijs na schooljaar 2013/'14 tot en met 2017/'18*. Den Haag: CBS. Geraadpleegd op 9 oktober 2019 van: <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2019/38/arbeidsmarktkenm-uitstromers-vso-pro-2013-14-2017-18>
- De Kinderombudsman (2019). *Als de weg naar passend onderwijs niet passend is: Beleid, besluit en uitvoering leerlingenvervoer conform het Kinderrechtenverdrag*. Den Haag: De Kinderombudsman.
- DJI (2019). *JJI in getal 2014-2018*. April 2019. Den Haag: Dienst justitiële Inrichtingen (DJI).
- Inspectie van het Onderwijs (2019a). *Peil. Mondelinge taalvaardigheid Einde speciaal (basis)onderwijs 2017-2018*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2019b). *Veranderingen in de samenstelling van de leerlingpopulatie in het speciaal onderwijs tussen 2014 en 2018: Een beeld van de landelijke cijfers en de ervaringen van besturen en scholen*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2020). *Technisch rapport (voortgezet) speciaal onderwijs. De Staat van het Onderwijs 2020*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs. Te downloaden van: www.destaatvanhetonderwijs.nl
- LECSO/SBOwerkverband (2019). *Factsheet wachtlijsten sbo en (v)so*. Geraadpleegd op 23 februari 2020 van: <https://www.lecso.nl/file/60615>
- Sapulete, S., van de Pol, G., Vankan, A., Kerkhof, D., & Jellicic, N. (2018). *Arbeidsmarktbarometer po, vo en mbo 2017-2018. Jaarrapportage 2017-2018*. Rotterdam: Ecorys; Dialogic.
- Sapulete, S., Wester, M., Jellicic, N., & Vankan, A. (2019). *Arbeidsmarktbarometer po, vo en mbo 2018-2019. Jaarrapportage 2018-2019*. Rotterdam: Ecorys; Dialogic.
- Scholten, F., Vegt, A.L. van der, & Jepma, IJ. (2018). *Leerlingenvervoer in Nederland. Rapportage eindmeting 2017*. Utrecht: Oberon & Sardes.
- Siméa (2019). *Kengetallen 2019 cluster 2*. Utrecht: Siméa.
- Vries, J.F de (2019). *Uitkomsten TSD onderzoek Participatie zonder startkwalificatie jongvolwassenen [Kamerbrief]*. Geraadpleegd op 3-2-2020 van <https://www.toezichtsociaaldomein.nl/documenten/rapporten/2019/10/07/uitkomsten-tds-onderzoek-participatie-zonder-startkwalificatie-jongvolwassenen>